

Trăirea unității specifice, structurate prin legătura dintre Ortodoxie și sufletul românesc
Repere mărturisitoare: Pr. Dumitru Stăniloae și Nae Ionescu

Prof. Conf. Adrian Lemeni
Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*
Universitatea din București

Realism lucid și spirit mistic sintetizate în personalitatea de excepție a Profesorului
Nae Ionescu

Realitatea neamului nu este reductibilă la condițiile biologice și istorice, ci, presupunând o memorie a unui suflet, *identitatea unui neam se deslușește în legătura dintre nevăzut și văzut*, din pecetea nevăzutului în cele văzute, *într-o comuniune între cei vii și cei adormiți*, între generațiile trecute, prezente și viitoare. *Destinul unui neam nu se împlinește doar în istorie, ci este pecetluit de înviere*, în fața judecății finale a lui Dumnezeu, unde ne vom prezenta ca neamuri și vom vedea clar consecințele gândurilor, cuvintelor și faptelor noastre față de neamul propriu și față de întreaga lume. Într-o asemenea perspectivă, responsabilitatea generației de astăzi pentru jertfele celor din trecut, precum și față de cei din viitor poate fi asumată în lumina memoriei identice autentice a neamului. Într-o scară a ireductibilităților, este fundamental să conștientizăm că *un neam este ireductibil la un popor, un popor la o populație de comunități, o comunitate la o rețea*. Mai ales în contextul actual, când există riscul unor înțelegeri greșite sau al unor instrumentalizări inadecvate ale conștiinței identitare unui neam specific, consider că ar fi relevant și de folos să ne oprim la o mărturisire lucidă și în duhul Tradiției despre taina neamului românesc, evocată în gândirea lui Nae Ionescu.

Nae Ionescu, prin felul său viu a fost și rămâne incomod pentru orice mentalitate structurată prin formalism. Nu întâmplător Profesorul a avut de înfruntat prigoana unor regimuri succesive, deși acestea erau opuse între ele. A fost prigonit de Carol al II-lea. În regimul carlist a fost suspendat ziarul *Cuvântul*, a fost făcută special o lege cu dedicație doar pentru Nae Ionescu, prin care acesta a fost scos de la catedră, din Universitate - pe motivul lipsei unei activități științifice - și a fost internat în lagărul de la Miercurea Ciuc. Ion Antonescu i-a cerut personal lui Octav Onicescu, discipolul Profesorului, să oprească editarea postumă a cursurilor lui Nae Ionescu. În timpul regimului comunist, Nae Ionescu a fost interzis, fiind considerat un gânditor mistic și

fascist. Nae Ionescu a deranjat prin realismul său, prin neînregimentarea lui, prin luciditatea prin care pătrundea realitatea și puterea lui de a rosti public, fără menajamente și înflorituri adevărul frust. Considerat de unii (de exemplu George Călinescu) un farseur cinic, un impostor, iubit de alții, în mod special de tineri, prezența lui Nae Ionescu nu te lăsa neutru, te obliga la o anumită atitudine. Aici se observă personalitatea sa de forță. Realismul lui Nae Ionescu a fost dublat de spiritul său mistic. El a fost deopotrivă un logician strălucit și un susținător al misticii, al primatului spiritului în raport cu logica formală, a intuiției față de rațiunea discursivă.

Prin ținerea împreună a realismului cu mistica, Nae Ionescu este deasupra unei atitudini bazată pe activism și pe căutarea de a-și impune o notorietate printr-o operă edificatoare. „El este realist. Și mai este și mistic. De aici singurătatea sa, o rezervă față de entuziasmul curent și ușor inflamabil; și tot de aici nostalgia iubirii - iar cine are nostalgia iubirii totale se dezinteresează de acțiune, de construcție, de satisfacția de proprietar care-și sapă numele în marmura cavoului sau în bronzul statuii. Când formulează, Nae Ionescu îți lasă impresia că a fost luat de la o îndeletnicire mai importantă decât cultura și că dorința lui e să termine mai repede articolul sau prelegerea pentru a se putea întoarce la ceea ce el însuși numea *preocupările mele lăuntrice*. Observi diferența dintre el și omul care oricât ar încerca să se ascundă, radiază, se umflă în pene întrucât expune o idee pe care o socotește originală sau îndrăzneată... Nae Ionescu spunea că realismul și mistica merg mână în mână. La Nae Ionescu nu găsești redundanță și nu găsești nici cel mai mic coeficient de baroc. Găsești însă o armonie perfectă”¹.

Vasile Băncilă arată coexistența paradoxală a lucidității cu spiritual mistic în personalitatea lui Nae Ionescu. Este subliniată înclinația religioasă înăscută, care se manifesta dincolo de critica sa ascuțită, uneori de-a dreptul caustică. Deși s-a folosit de linia lui Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, el a depășit viziunea acestora în ceea ce înseamnă angajarea în trăirea ortodoxă a credinței. Băncilă precizează că Nicolae Iorga a valorificat cultura Bizanțului și tradiția specific românească, însă nu a avut potențial metafizic și religios. Vasile Pârvan, după o angajare de câțiva ani în viața

¹ Dan Ciachir, *Gânduri despre Nae Ionescu*, Editura Litera Ortodoxă, Ploiești, 2010, pp. 52-53. Atitudinea lui Nae Ionescu, prin care este depășit reducționismul pozitivist, se reflectă în cultivarea unui efort pentru dobândirea unei vederi intuitive. Dacă se poate vorbi de o metodă, acesta este specificul ei, precizat chiar de către Profesor: „Toate eforturile mele de a înțelege și interpreta evenimentele se sprijină pe o metodă precisă. Ea are ca punct de plecare eliminarea conceptului de cauzalitate mecanică din exploatarea întâmplărilor și înlocuirea lui prin cel al corelației organice. Metoda aceasta apelează în primul rând la intuiție, la puțința de a vedea. Asta nu e chiar așa de ușor. Asta cere o anumită maturitate în observație, o anumită experiență, și mai ales renunțarea la orice personalism și la orice Pretenție - așa de inerentă iluminismului - de a crea realitatea prin jocul logic al rațiunii” (Dan Ciachir, *Gânduri despre Nae Ionescu*, p. 54).

religioasă, a eșuat în pesimism și stoicism. Nae Ionescu a rămas singular în mediul universitar prin promovarea și angajarea sa în ceea ce presupune o trăire religioasă, de factură ortodoxă.

Spiritul Tradiției ortodoxe a fost mărturisit de Nae Ionescu în cursuri, conferințe, articole din publicistica sa. Prin intuiția sa pătrunzătoare, filosoful român a rezonat cu duhul Tradiției, nelăsându-se sedus de formulele fascinante ale unei culturi străine de spiritualitatea și cultura înrădăcinate în structura și istoria românilor. Plecând de la această înțelegere intuitivă și organică a fost asumată legătura indisolubilă între Ortodoxie și sufletul românesc. Aderența la Tradiție nu înseamnă imobilism, încremenirea în tipare sau repetarea sterilă a unor forme din trecut, ci presupune viața în Duhul Tradiției. Această viață presupune o înnoire a minții care nu se potrivește acestui veac (linia Sfântului Apostol Pavel), nu o înnoire dată prin formule exterioare și concretizate prin acomodarea vieții religioase la noutățile generate în spirit modern.

Referitor la această linie promovată consecvent de Nae Ionescu, un discipol strălucit de-al său, Vasile Băncilă, menționează: Condiția ca religia să se acorde cu vremea și cu neamul nu trebuie să ducă nici la modernism, nici la relativism istorico-geografic. Atât unul cât și altul înseamnă o capitulare, punând centrul în afară de religie. Religia se va potrivi cu istoria și cu neamul nu prin schimbare cu orice preț, ci prin *creștere organică*...Am putea formula gândul lui Nae Ionescu în sensul că: „...o religie crescută organic nu va deveni nici ceva anemic, și nici fără înrudire cu geniul națiilor. Și că o nație realizată în plenitudinea ei spirituală nu va surghiuni ori strâmba religia, fiindcă ar însemna să admită sărăcia ori reformarea ei însăși”².

Unii dintre autorii care în mod bine intenționat au vrut să recupereze și să valorifice aspecte din personalitatea și viața lui Nae Ionescu, au exagerat puțin catalogându-l pe acesta ca teolog. De exemplu, Dora Mezdrea (admirabilă opera ei despre biografia Profesorului, precum și efortul de a evidenția gândirea teologică a acestuia prin publicarea integrală a articolelor incidente teologiei) arată forța mireanului credincios care a reamintit ierarhiei și profesorilor de teologie forța Tradiției ortodoxe, numindu-l pe Profesor un precursor al teologiei românești neopatrstice. De asemenea, Dan Ciachir forțează întrucâtva dimensiunea teologică a preocupărilor lui Nae Ionescu, care de fapt nu a ținut să fie considerat un teolog.

² Vasile Băncilă, *Nae Ionescu și Predania*, în volumul *Nae Ionescu - un cavaler prestant al spiritului*, Editura Eikon, Cluj Napoca, 2011, p. 45.

Este adevărat că Nae Ionescu s-a implicat consecvent și a scris critic, mai ales în problema *Pascaliei*, numeroase articole, atrăgând și alți tineri talentați în același demers (Mircea Vulcănescu, Sandu Tudor, Gheorghe Racoveanu), pentru a apăra învățătura ortodoxă și canoanele bisericești, având convingerea că în astfel de situații există o responsabilitate, inclusiv a mirenilor, pentru a da mărturie. Această linie este de fapt o coordonată esențială a Tradiției ortodoxe, legătura dintre cler și mireni fiind una structurală în realitatea și viața Bisericii. Însă Nae Ionescu nu dorește să devină cel care dă lecții acelor care în primul rând au responsabilitatea celor sfinte.

Rămâne sugestivă în acest sens atitudinea pe care Nae Ionescu o asumă atunci când un cititor îi cere să comenteze o acuzație de simonie adusă unui înalt cleric. Profesorul refuză să răspundă de pe poziția unui teolog: „Eu nu sunt specialist. Trăiesc și eu în marginea teologiei și încerc să lămuresc anumite probleme de atitudine religioasă plecând nu de la diplomele de specialitate care mi-ar impune să fiu credincios, ci de la faptul însuși de credință, pe care mă străduiesc a-l înțelege după puterile mele. Un asemenea om poate cel mult deschide - pentru alt credincios - perspective de lămurire personală [...]”³.

Nae Ionescu - Profesorul unei generații orientate către gândire vie și trăire autentică

Nae Ionescu, prin excelență profesorul generației tinere din perioada interbelică, modelul viu și mereu înnoitor al elitei tinerilor dintre cele două războaie mondiale, ilustrează taina gândirii vii, articulate la nevoile efective și specifice ale vremii. Nae Ionescu, prin felul său existențial de a fi, refuza tiparul și formalismul, oricât de sobre și pretențioase ar fi fost acestea. El a depășit modelul universitarului pedant ale cărui cursuri și prelegeri sunt reduse la erudiție, organizată sistematic și predată metodic. Nae Ionescu, prin persoana și gândirea sa, a arătat că viața nu poate fi redusă la o metodă.

Nu există rețete magice, formule miraculoase, valabile pentru deprinderea unei anumite cunoașteri. Profesorul i-a încurajat mereu pe studenți să aibă curajul unei gândiri proprii, să aprofundeze o reflecție personală, fără să fie doar epigonii unor autori consacrați. Fiecare curs al Profesorului era o lecție de ilustrare a unei gândiri vii care se contura și se dezvolta atunci, pe loc,

³ Romina Surugiu, *Dominante filosofice în publicistica lui Nae Ionescu*, Editura Paideia, București, 2008, p. 247.

în contextul relaționării dintre conferențiar și public. Cursul nu reprezenta doar o reproducere a unor informații minuțios pregătite, ci o lecție pentru însușirea unui mod de a gândi personal, o orientare în ceea ce presupune curajul dezvoltării și mărturisirii propriilor gânduri, frumusețea de a rămâne uimit de anvergura gândului izvorât din adâncul sufletului.

Pe această linie de încurajare a unei gândiri vii și personale nu primează răspunsurile de-a gata, fabricate și solicitate pentru a fi învățate și reproduse. Importante sunt interogațiile fundamentale, lămuritoare, legate de preocupările profunde și constante, cu rezonanță în suflet și care generează atitudini ce nu rămân la suprafața lucrurilor. Mai ales în contextul actual, când se constată o alienare a gândirii, o incapacitate de orientare a gândirii către viață, este de un real folos cunoașterea și încercarea de asumare a lecției de viață a Profesorului generației interbelice. În condițiile actuale, marcate de formalism rigid, de chingile unor proceduri standardizate, gândirea este mutilată, fiind redusă adesea la o birocrație de bifare a unor anumiți parametri.

Tinerii de astăzi au nevoie imensă de modele vii, de exemple care să ilustreze prin viață o gândire ancorată în taina existenței lăuntrice, reflectând astfel puterea unei bogății sufletești. Nae Ionescu, în mod constant a avut atitudinea prin care persoana nu este redusă la o operă scrisă. Deși înzestrat cu o inteligență scilpitoare, nu a căutat afirmarea printr-o operă care să rămână emblematică, a refuzat încremenirea gândirii sale în anumite cărți ce nu pot păstra suflul vieții trăite și împărtășite față către față. Orice sistem de gândire reprezintă o piatră de mormânt pentru ceea ce înseamnă o gândire vie, întemeiată pe interioritatea unei experiențe lăuntrice.

Nae Ionescu a fost Profesorul și modelul unei gândiri vii, prin cultivarea unui învățământ empatic cu nevoile reale și adânci ale tinerilor. Așa cum arăta Dan Ciachir, tipul de învățământ profesat de Nae Ionescu evocă mai degrabă pe părintele duhovnicesc din *Pateric*. Se observă aici puterea de a fi un exemplu viu și de a modela o generație în sensul de a-și asuma propriul destin (ceea ce s-a demonstrat ulterior, prin reprezentanții ei de vârf). Nae Ionescu, în continuitate cu Tradiția răsăriteană, era convins că o cunoaștere autentică nu poate fi generată și dezvoltată decât în cadrele unei comuniuni vii, realizate în relațiile nemijlocite dintre persoane. Nu întâmplător prelegerea inaugurală a lui Nae Ionescu din 1919 la Universitatea din București a fost intitulată *Funcția epistemologică a iubirii*. Este un reper semnificativ pentru noi cei de astăzi, care adesea, în loc să ne angajăm în dezvoltarea unei empatii față de nevoile tinerilor, ne mulțumim cu o critică sterilă și exterioară a insuficiențelor existente la adolescenții și tinerii de azi.

Nae Ionescu nu a căutat originalitatea. Dimpotrivă, a fost caustic față de tendințele de încrustare a numelui pe pedestalul unei opere. A intuit forța anonimatului, puterea acestuia de viață, considerând că anonimatul poate spori o bucurie a comuniunii. Nae Ionescu, dotat cu o inteligență scăpărătoare și cu o gândire creatoare, a cultivat o înfrânare roditoare în privința ispitei de a-și consacra numele printr-o operă edificatoare și definitivă. El a preferat să se *investească în* formarea nemijlocită a tinerilor, să rodească prin rostul asumat și împlinit al unei generații, să fie validat prin forța tinerilor de atunci de a răzbate în viață. Profesorul a fost convins că originalul este prioritar în raport cu originalul, că cineva conectat și adâncit în Tradiția vie a Bisericii, a Sfinților Părinți, nu are pretenția unei originalități, ci se concentrează pe asumarea unui mod de viață înrădăcinat în Adevărul și Duhul unei experiențe sfințitoare.

Memoria identității sufletului unui neam

În mod fundamental atunci când vorbim de credință, de conștiință, de memorie identitară avem în vedere persoana. Există un suflet al omului, cu puterile sufletești corespunzătoare, dintre care memoria lui are un rol aparte. Atunci când invocăm memoria, de obicei se are în vedere capacitatea de a reproduce un anumit text pe de rost (influența culturii tiparului), de a reproduce anumite informații plecând de la o memorie vizuală (prevalența mediului informațional de astăzi). Memoria sufletului nu se epuizează însă într-o asemenea capacitate, nu exprimă doar o funcție de a reproduce o anumită informație încorporată pe un suport extern. Memoria sufletului este anamnetică, este o anamneză prin care se retrăiesc înnoitor experiențe de viață, trăiri cu intensități diferențiate.

Se poate vorbi de un suflet al neamului? Se constată influențele genetice în cazul unei persoane, determinările și predispozițiile existente printr-un anumit bagaj genetic. Neuroștiințele de astăzi evidențiază aceste realități, accentuând totodată că acestea nu pot determina în totalitate persoana umană, nu pot influența în mod fundamental libertatea omului. Experiențele de viață, trăirile, atitudinile înaintașilor noștri constituie un fel de armătură sufletească, prin care să fie asumat un anumit mod de a fi al generațiilor viitoare. Relația dintre generații este de actualitate astăzi, când pentru prima dată în istorie, din cauza ritmului galopant impus de tehnologiile actuale se poate vorbi de schimbarea unor lumi în decursul unei generații. În istorie, în mod constant se poate vorbi de o diferență de perspectivă, dacă nu chiar de un conflict între generații. Astăzi însă

suntem martorii unor modificări prin care în decursul unei generații asistăm la schimbări profunde ale mentalului colectiv, ale condițiilor din ce în ce mai fluide ale mediului, astfel încât nu este ceva facil să facem recurs la ceea ce însemna lumea în urmă cu 2-3 decenii (ceea ce la scară istorică nu reprezintă aproape nimic).

Astăzi se poate observa o substituie accentuată a comunităților cu rețelele, a trecerii de la comunitățile concrete de oameni, în carne și oase, cu experiențele lor nemijlocite de viață, cu întâlnirile dintre ei față în față, suflet de la suflet, cu bucuriile și încercările trăite împreună, existând o conștiință comunitară, la rețele în care existența devine mediată, unde mediul structurează legăturile într-un mod impersonal și virtual. Societatea devine una reticulară, de tip rețea, fiind structurată prin intermediul unui sistem tehnologic din ce în ce mai acaparator. În condițiile lumii de astăzi, nu doar că sunt amplificate diferențele între generații, dar se poate pune întrebarea ce legătură mai există între tinerii de astăzi și bunicii lor. Modul de a gândi, de a fi, de a-și înțelege rostul lor în trecerea prin această istorie, puterea lor de a fi biruitori în încercări grele (război, schimbare brutală a regimului politic, echivalentă cu răsturnarea unei lumi, a unei anumite rânduieli prin impunerea comunismului de către tancurile sovietice, experiențele închisorilor comuniste) prin credință vie, devine astăzi o realitate adesea străină și în amintirea actualelor generații.

Puterea de a rezista, asumând Crucea, fiind în stare de jertfă, în genunchi în fața lui Dumnezeu, nu în fața încercărilor sau puternicilor acestei lumi, este o lecție ignorată de cei de astăzi educați în căutarea confortului, plăcerii, comodității, satisfacerii imediate a vocii proprii și a succesului imediat. Cum se imprimă în sufletul unui neam jertfa înaintașilor, în ce măsură experiențele jertfelnice ale acestora în duhul Crucii asumate cu nădejdea în Hristos Cel răstignit și înviat pot deșteleni conștiința anesteziată de divertisment și de himerele promovate prin intermediul rețelelor de astăzi? Poate fi o comuniune vie pe o rețea de socializare cu cei adormiți din neamul nostru, poate fi trăită conștiința învierii neamului și a faptului că ne vom prezenta la judecată ca neam într-un mediu reticular precum cel la care suntem conectați astăzi?

Mai ales în condițiile de astăzi, când pare că nimic nu ne mai aseamănă cu înaintașii noștri, când memoria identității sufletului acestui neam este anihilată și când nu reușim să păstrăm vii în sufletele noastre jertfele celor care au răzbătut în istorie, este fundamental să redescoperim ceea ce ține de identitatea profundă a neamului nostru, a sufletului românesc, a memoriei acestui suflet. Acest lucru nu înseamnă o motivație de a cultiva autosuficiența și poziții izolaționiste în raport cu

ceilalți, ci șansa de a descoperi cine suntem, care sunt resorturile adânci ale propriei identități, de a da mărturie în mod ziditor pentru noi și pentru alte neamuri de frumusețea sufletului românesc, de puterea de a birui inclusiv în această istorie prin asumarea Crucii lui Hristos.

În lumea globalizată de astăzi, în condițiile unui asalt sistematic al ideologiilor neomarxismului cultural prin care orice tip de identitate naturală trebuie dizolvată, devine un scandal să afirmi necesitatea asumării și mărturisirii propriei conștiințe naționale, de a pleda pentru cultivarea unei memorii a sufletului unui neam. Din moment ce se acreditează poziții ideologice conform cărora nu există o identitate dată (nici biologică precum cea de bărbat și femeie), nici de familie, nici istorică, totul fiind o construcție dobândită prin opțiuni furnizate de o paletă largă a multiculturalismului, reprezintă o provocare să invocăm existența unui suflet al neamului.

Din perspectivă teologică este relevantă mărturisirea că identitatea este una dată, dar care se manifestă concret într-un anumit mod în istorie. Există modelul ceresc al omului, fiindcă fiecare dintre oameni este purtător al chipului lui Dumnezeu, însă există o specificitate a fiecăruia trăită în concretețea împrejurărilor efective din istorie. Numai ideologiile și utopiile au dezvoltat perspectiva unei universalități abstracte, un surogat ideologic, care să nu ia în considerare identitatea dată ce se manifestă în concretețea vieții. Înainte de a fi universală, orice identitate este concretă și ca atare particulară. Pe această linie, calitatea națională, conștiința unui neam nu sunt accidente sau adăugiri exterioare umanului. Un uman pur, abstract reprezintă o abstracție disociată de existența efectivă.

Creștinismul nu anulează, ci transfigurează inclusiv identitatea națională. Dar este fundamental să reținem această perspectivă a faptului că experiența credinței Evangheliei nu anulează specificul național, ci presupune și o transfigurează prin viața în Duhul Sfânt. Părintele Stăniloae menționează: „Între național și uman nu e niciun antagonism. Dimpotrivă, cu cât îți adâncești simțirile umane, cu atât te adâncești mai mult în miezul calității tale naționale. Umanitatea se află în adâncul firii tale naționale [...]. Un român înțelege și iubește oamenii de alt neam nu printr-o depășire a realității sale de român, printr-o coborâre undeva în substratul pur uman al personalității sale, ci rămânând român. Un român, când simte milă față de un ungar, în milă e tot român... Iubirea față de oamenii de orice neam ar fi ei nu e nici ea o iubire anațională. Sentiment anațional, în rădăcinile și factura lui, nu există”⁴.

⁴ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și națiune*, în volumul *Ortodoxie și românism*, Editura Basilica, București, 2014, p. 20.

Părintele Stăniloae arată că această specificitate națională nu este un impediment pentru universalitatea creștinismului. Creștinismul este universal, dar el se întrupează într-un mod specific, în funcție de experiența concretă a unui neam. Ecumenicitatea creștinismului nu trebuie înțeleasă însă ca o uniformizare, ca o omogenizare radical făcută în numele unor idealuri abstracte, ci ar trebui să reflecte relația de viață trăită într-un același Duh și Adevăr între credincioșii aparținând unor neamuri distincte. Este o înțelegere bazată pe concretețea și specificitatea caracteristicilor felului în care credința creștină a fost receptată și trăită în cadrul unui neam.

Această perspectivă este îmbogățitoare și cuprinzătoare, ajutându-ne să vedem ceea ce ține de lumina Adevărului ziditor din celălalt, fără să fim timorați de posibilitatea pierderii propriei identități. „Există două feluri de ecumenicități. Există o ecumenicitate egală cu uniformitatea...În sensul acesta creștinismul e considerat ca un sistem de idei și de puteri dumnezeiești de sine stătător, distinct de roadele pe care le produce în fiecare ins sau națiune. Și există o ecumenicitate înțeleasă ca o simfonie. Aceasta e ecumenicitatea creștinismului considerat ca relație vie între om și Dumnezeu. Ecumenicitatea în acest sens nu mai cuprinde doar sistemul uniform de idei și puteri care lucrează în oameni, ci toată spiritualitatea acestor popoare în care lucrează credința și harul... Se poate spune că creștinismul e și supranațional, dar și național. Ecumenicitatea nu e sfâșiată prin nota națională”⁵.

Pecetea Ortodoxiei în sufletul românesc

Părintele Stăniloae fundamentează legătura profundă dintre Ortodoxie și românism, felul cum sufletul românesc este pecetluit de realitatea credinței ortodoxe, plecând de la evaluarea critică a unor premise dezvoltate de Constantin Rădulescu Motru. Acesta afirma că este nevoie de o separare a Ortodoxiei de românism, altminteri există riscul unui deserviciu reciproc. Românismul poate afecta înțelegerea unei spiritualități universale date de Evanghelia lui Hristos, iar Ortodoxia ar putea constitui un factor potrivnic progresului economic, social și politic al românilor. Aceste premise sunt actuale, întrucât se poate constata astăzi anumite direcții în interiorul comunităților creștine de a promova în numele universalității Evangheliei și a Întrupării Mântuitorului o spiritualitate dezîntrupată, complet eliberată de specificul unui anumit mod de a-

⁵ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și națiune...*, pp. 34-35.

L vedea și trăi pe Dumnezeu în cadrul Ortodoxiei universale, dar întrupate specific în cadrele concrete ale unei istoricități.

Totodată, în mod constant și mediatic se propagă tiparul unei poziții conform căreia Ortodoxia ar fi un factor anacronic, o stavilă pusă în calea progresului, înțeles exclusiv în termeni lumești. Nealinieră românilor la standardele civilizației occidentale, neintegrarea adecvată la ritmul și performanțele economice, sociale și politice din Vest sunt motivate uneori de felul retrograd promovat de o Ortodoxie înapoiată care dezvoltă o mentalitate bazată pe pasivitate, delăsare, lipsă de inițiativă creatoare.

Părintele Stăniloae, răspunzând premiselor invocate de Rădulescu Motru, arată că Ortodoxia într-adevăr se ridică deasupra intereselor pământești, însă ea se răsfrânge prin trăirea credinței Evangheliei într-un mod propriu în dezvoltarea unei culturi, a unor atitudini, în materializarea unor înțelegeri în situațiile concrete de viață. Ortodoxia articulează eshatonul cu istoria, fără să rămână prizoniera unei eshatologii rupte complet și indiferente la realitățile istorice, dar și fără să se amăgească prin împlinirea în forme istorice ale idealurilor Evangheliei, în soluții utopice ale unei eshatologii istoricizate.

Totodată, românismul nu poate fi redus complet doar la interese pământești, pe o linie marxistă de a înțelege devenirea istorică, doar ca o cale de împlinire a unor deziderate economice, sociale și politice. Mai ales în contextual actual, în care la nivelul aspirațiilor naționale am fost învățați să privim doar spre ceea ce înseamnă proiecte naționale, care vizau exclusiv idealuri pământești (prosperitate economică, securitate, posibilitatea de a circula fără restricții sau condiționări umilitoare prin politica discriminatorie a vizelor), este capital să înțelegem cum se împlinește destinul unui neam. Poate fi epuizată împlinirea unui neam doar prin satisfacerea la nivel excepțional a unor necesități biologice, economice și sociale? Este o problemă asupra căreia ar trebui să reflectăm cu seriozitate, să vedem dacă motivația jertfei, a vieților atâtor români în marele război al reîntregirii a fost una doar de ordin economic, dacă aspirațiile de veacuri ale generațiilor înaintașilor noștri au înțeles menirea acestui neam doar ca o împlinire în orizontala existenței imanente.

Părintele Stăniloae arată că Ortodoxia nu renunță la universalitatea ei atunci când se răsfrânge într-un mod specific în structura sufletului unui neam și în istoria acestuia, precum și faptul că neamurile nu se uniformizează prin universalitatea și neschimbabilitatea Ortodoxiei. O înțelegere reduționistă, marcată de tipare, riscă să nu dezvolte o reflecție nuanțată asupra întâlnirii

dintre universalitatea Ortodoxiei și specificitatea unui neam, în cazul de față neamul românesc. Abordarea simplificatoare, străină de logica antinomiei, poate forma anumite clișee de gândire, străine de complexitatea realității de viață.

Părintele Stăniloae argumentează că pecetea ortodoxă a sufletului românesc nu este una limitativă, în sens negativ, nu îngreudește posibilitatea lui de manifestare și de afirmare în plan istoric. Dimpotrivă, asumarea și cultivarea identității noastre sufletești ca neam ne conduce atât spre o împlinire a destinului propriu, cât și la o îmbogățire a celorlalți, întrucât vom da mărturie de un patrimoniu cultural și spiritual distinct. Ortodoxia și-a imprimat adânc pecetea în firea românului și sufletul românesc a fost frământat în aluatul Ortodoxiei, care i-a fost un veritabil ferment. Această conștiință ne-ar putea ajuta să dăm mărturie de vocația noastră specifică, mai ales într-o Europă muribundă din punct de vedere spiritual, o Europă care-și renegă rădăcinile ei spirituale, culturale și ale civilizației sale impregnate de creștinism. Am putea depăși ca români atitudinea umiltoare de a posta doar în poziția de a cerși beneficii economice, uneori plătind tribut prin sufletul nostru, redescoperind demnitatea celui care oferă cu generozitate din experiența spirituală a unui neam a cărui suflet s-a plămădit prin trăirea smerită a Crucii lui Hristos Cel răstignit și înviat.

Ortodoxia nu uniformizează spiritul unui popor, ci potențează și aprofundează anumite însușiri specifice, însă prin lumina experienței Adevărului dumnezeiesc împărtășit prin viața Bisericii. Atunci când un popor se înstrăinează de ethosul structurat prin specificitatea sufletului său, riscă să ajungă în derivă. „În cadrul Ortodoxiei pot exista popoare cu preocupări, însușiri, cu politică, artă și cugetare originale... Câteva idei cardinale ortodoxe sunt prezente ca o axă în viața mai simplă sau mai progresată a unui popor. Aceste idei au devenit spirit din spiritul unui popor. Ele nu pot fi scoase din viața lui, fără ca să urmeze haosul spiritual. Din razele pe care le aruncă ele peste întreg cuprinsul vieții unui popor și din natura acestui cuprins se naște o sinteză spirituală specifică”⁶.

⁶ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism...*, p. 65.

***Doamne ajută!* - semnul prezenței lui Dumnezeu în cotidian și al răzbaterii românului în istorie, precum și un acoperământ în fața utopiilor ideologice**

Sufletul românesc cu greu se lasă iluzionat de utopii. Această însușire este un adevărat dar, mai ales pentru vremurile actuale marcate de himere și de fantezmele unei culturi a imaginarului și a virtualului. Marile principii invocate de revoluții au rămas pentru români simple lozinci, amintite conjunctural, dar fără să se creadă din suflet în ele. Există o vocație de a transforma chiar lucrurile cele mai mari în derizoriu. Acest lucru poate fi considerat ca un semn de slăbiciune, ca o lipsă de seriozitate, ca o incapacitate de a fi consecvenți cu proiecte mari. Adesea auzim critici la adresa românilor, care nu pot fi însuflețiți de entuziasmul unor lucrări cu vizibilitate în imediat, punându-și sufletul, investind energiile sufletești și materiale în obiective impresionante care țin de structuri ale acestei lumi.

Ceea ce în aparență pare să fie o slăbiciune, ar putea fi semnul unui alt tip de putere dat de luciditatea de a nu ne amăgi, de a nu ne lega de cele trecătoare, de a crede că nemurirea numelui nu se dobândește prin dănuirea și pomenirea numelui prin intermediul unor lucrări, prin legarea lui de opere monumentale în plan istoric. Astăzi, când există o predilecție de alienare a vieții omului, de transformare a acestuia în mașină, în robot capabil să fie integrat într-un proces din ce în ce mai dizolvant în ceea ce privește identitatea și demnitatea specifice persoanei umane, invocându-se constant necesitatea eficienței sistemului, este o dovadă de putere capacitatea de a rămâne lucid, de a sesiza ceea ce contează cu adevărat în planul existenței.

Românul nu prea este sensibil și nu se entuziasmează foarte mult în fața realizărilor impresionante, întrucât este conștient de limita puterilor omenești, el trăiește cu o conștiință vie a faptului că toate vin și sunt susținute de Dumnezeu, Îl percepe pe Dumnezeu ca fiind Pantocratorul existenței, Atotțiitorul întregii lumi. În condițiile fascinației dată de exemplu de ceea ce înseamnă realizările inteligenței artificiale, de modul în care suntem încurajați să primim lecții din partea robotului Sophia, activarea resortului sufletesc prin care românul nu pare să ia prea în serios ceea ce ține de puterea făuritoare a omului autonom poate fi o șansă. În continuitate cu realismul asumat de o anumită înțelegere duhovnicească, românul este conștient de propriile limite în acest veac și nu se lasă înregimentat facil în utopii care promit realizarea raiului aici pe pământ.

Ortodoxia îl ajută să asume prin conștiință și viață cuvintele Mântuitorului că Împărăția Lui nu este din această lume și că împotriva răului nu se poate lupta prin logica și armele răului,

iar potrivit Sfântului Apostol Pavel războiul adevărat este cel duhovnicesc și lupta împotriva stăpâniilor și puterilor întunericului nu se poate susține eficient exclusiv prin lucrarea omenească. Aceste poziții sunt de mare actualitate într-o lume ca cea de astăzi, când mediul tehnologiilor contemporane, integrând ideologiile societății de consum, promit utopic realizări dincolo de condițiile firești ale lumii căzute în păcat, și totodată într-o societate în care există riscul de a crede că lucrarea răului poate fi oprită prin legi, prin măsuri de forță, prin arsenalul sofisticat al unui demers orientat doar spre lucruri exterioare, fără să aibă în vedere taina interiorității omului, a lăuntricului său, a ceea ce presupune forța înnoitoare a harului, a lucrării lui Dumnezeu în om și în lume.

Părintele Stăniloae mărturisește că poporul român este: „[...] realist, are o judecată lucidă și un calm pe care nu le pierde ușor. El intuiește just până unde poate fi modificată realitatea cu puterile omenești. Biserica Ortodoxă cunoaște realitatea profundă a răului și știe că el nu poate fi învins deplin în lumea aceasta [...]. Împotriva răului nu se poate lupta eficace decât prin renunțarea la sine, prin jertfă, printr-o asceză susținută zi de zi în persoana proprie. Răul nu e învins durabil prin rău, ci doar momentan; răul poate fi învins doar prin binele din tine, care nu se înstăpânește însă în tine printr-o singură zvâcnire de eroism, ci printr-un efort susținut zi de zi. Românul nu crede în bunătatea exagerată a oratorului, pentru că știe ce greu se poate dobândi bunătatea. El știe că nu poate fi pogorât raiul pe pământ prin câteva legi și de aceea nu se entuziasmează de discursurile utopice și deci nesincere când vin de la alți români. El știe că idealurile sociale atât de strâns legate de cele spirituale nu se realizează atât de ușor, ci prin îndelungate eforturi”⁷.

Părintele Stăniloae arată că forța sufletului românesc nu constă în puterea unui raționalism autonom sau în capacitatea unei discipline prin care oamenii să fie înregimentați în slujba unor idealuri istorice, ci într-o cuminenie și un echilibru date de faptul că poporul român s-a născut creștin, că sufletul lui s-a plămădit prin credința apostolică. Conștiința prezenței lui Dumnezeu în cotidian, în toate împrejurările concrete de viață i-a întărit pe români în credința că reușita lui în istorie depinde de felul în care se raportează la Dumnezeu. Lozinca unei reușite *prin noi înșine* este străină de cugetul și ethosul românesc întrucât exprimă spiritul unui orgoliu care se încrede în propriile puteri.

⁷ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism...*, pp. 75-76.

În contextul actual, când în mod insidios se inoculează această încredere în propriile forțe, în dezvoltarea unor structuri mentale și materiale prin care ne iluzionăm că putem rezolva problemele prin eficiența unui sistem structurat printr-o logică încrezătoare în puterile exclusive ale omului, este fundamental să redescoperim taina răzbaterii neamului românesc prin istorie. Părintele Stăniloae arată că românul a străbătut istoria cu *Doamne ajută!* Aceste cuvinte nu indică doar un salut, ci exprimă trăirea vie a credinței în cotidian, nu înseamnă doar o invocare pentru un ajutor în obținerea unui rezultat imediat. Nu este prioritar efectul unei atitudini utilitariste, ci asumarea unui duh de închinare, prin care totul e pus înaintea lui Dumnezeu, conștiința că fără Dumnezeu nu se poate face nimic ziditor. În această perspectivă, neamul românesc se arată biruitor prin puterea Crucii lui Hristos Cel răstignit și înviat.

O țară, chiar dacă este ocupată militar, politic sau economic, chiar dacă infrastructura sa materială este înstrăinată sau dărâmată, nu presupune că sufletul neamului respectiv este *anihilat*. Sufletul unui neam poate fi intoxicat, poate fi deturnat în mod amăgitor printr-o reeducare impusă de un totalitarism agresiv (universul concentraționar descris de Orwell) sau prin condamnarea la o fericire înțeleasă ca plăcere și divertisment (universul concentraționar de tip magic descris de Huxley). Fie că avem de-a face cu un comunism structurat prin marxismul economic și materialismul dialectic, fie cu un neomarxism cultural totalitar prin ideologiile corectitudinii politice, în spatele structurilor și resurselor puse în joc stă un spirit al autonomiei, de emancipare de sub rânduiala lăsată de Dumnezeu, de organizare a unei lumi care promite mesianic o împărăție definitivă, închisă iremediabil în istoria acestui veac trecător. Orice recurs la transcendență este considerat un fel de intruziune, inadmisibilă pentru făuritorii acestei împărății.

Românii au avut puterea de a răzbate în acest fel în istorie, asumând starea de jertfă întemeiată prin Crucea lui Hristos, neîncrezându-se în totalitate în forțele proprii, ci pe nădejdea în mila lui Dumnezeu. De aici puterea de a rezista și de a înainta în genunchi. Ceea ce în aparență pare slăbiciune se dovedește o forță greu de deslușit doar prin instrumentalitatea rațiunii discursive. Este nevoie de o anumită desprindere de duhul lumii, întrucât Crucea reprezintă un scandal și o nebunie în fața lumii.

În această putere a Crucii, asumată de poporul român, se poate observa pecetea creștină a sufletului său. „Creștinismul este religia iubirii și a iertării. Religia celor slabi deci? A, nu! Ci mai degrabă a eroilor. A eroilor umili și anonimi; a celor care s-au înfrânt pe ei, a celor care nu sunt ai

lor, ci ai lui Dumnezeu [...]. Cine nu mai există prin el - e creștin. Cine s-a omorât în trupul lui, în ambiția și poftele lui, dar trăiește în spiritul și legea lui, care e a lui Dumnezeu, e creștin⁸.

Semnul Crucii făcut de român înainte să-și înceapă o treabă nu înseamnă doar invocarea ajutorului dumnezeiesc, faptul că el își pune încrederea în primul rând în milostivirea divină și nu în forțele proprii, autonome, dar în mod fundamental indică o aplicare a metafizicii credinței în cotidian. Gestul închinării nu urmărește în mod utilitarist și eficient rezultatul efectiv, nu este expresia unei căutări a reușitei în plan lumesc. Nu rezultatul vizibil în istorie și promovat în mod eficient este ținta atitudinii de închinare.

Semnul Sfintei Cruci și îndemnul *Doamne ajută!* prin care românii au răzbătut în istorie, arătându-se biruitori în ceea ce înseamnă forța sufletului românesc plămădit prin credința creștină, exprimă în mod esențial capacitatea de a uni nevăzutul cu văzutul în împrejurările concrete ale vieții. Civilizația și cultura românească poate că nu au impresionat prin construcții monumentale în plan exterior. Anumite împrejurări istorice au favorizat o întoarcere spre cele dinlăuntru, o construcție în interiorul inimii și sufletului unui neam. O rețută exterioară, oricât de simbolică ar fi, poate fi cucerită. Infrastructura materială a unui neam poate fi înstrăinată sau ocupată, însă sufletul neamului nu poate fi ocupat sau anihilat. El poate fi mutilat, ceea ce se încearcă în mod concertat astăzi.

Părintele Stăniloae arată semnificația profundă și existențială a lui *Doamne ajută!*, prin care poporul român a răzbătut prin istorie. Alte popoare poate reușesc să se impună în istorie fără conștiința explicită a prezenței lui Dumnezeu în istorie. Pentru români însă, atunci când ne decidem de credința în Dumnezeu, suntem supuși unui marasm și unui haos destructurant. Puterea noastră stă în legătura vie cu Dumnezeu, în asumarea concretă și consecventă a acestei credințe.

Cuvintele marelui teolog român sunt cu atât mai semnificative, cu atât mai mult cu cât astăzi în spațiul public există o jenă de a mărturisi conștiința noastră creștină. „*Cu Dumnezeu, românul e tare. Cu Doamne ajută! răzbește prin orice. Doamne ajută!* a fost în viața românească secretul succesului, cheia biruinței și a rezistenței. Dar fără Dumnezeu suntem foarte slabi. Simțim aceasta acum, după război, când *Doamne ajută!* a început să fie uitat în politică, în educație, în

⁸ Nae Ionescu, *Duminica*, în volumul „*Roza vânturilor*“, Editura Roza Vânturilor, București, 1990, pp. 41-42.

gospodărie. Vrem să devenim iar tari, neînfrânți de niciun pericol? Să ne întoarcem la Dumnezeu, la puterea verificată de veacuri a neamului nostru!“⁹.

⁹ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism...*, p. 80. Legătura dintre Ortodoxie și iubirea de neam, dintre trăirea credinței întru Hristos și slujirea neamului ne arată că naționalismul nu trebuie nici diabolizat, nici idolatrizat, ci doar duhul bisericesc în care trăim credința în situațiile concrete ale vieții să aibă valoare mântuitoare faptelor noastre. Părintele Stăniloae cu mult echilibru afirmă: „Ne mântuim muncind la plug, în fabrică, la masa de scris, îngrijind de copii, slujind neamului și statului, silindu-ne să ne cultivăm mintea și să ne întreținem viața, însă toate acestea făcându-le cu credință. Săvârșindu-le fără credință, animalic (pur biologic) sau diabolic, toate acestea ne pierd. Propriu-zis nu ele ne mântuiesc, ci legătura cu Dumnezeu manifestată prin ele [...]. Naționalismul, luat în sine, nici nu mântuie, nici nu pierde. Dar în practică, orice naționalism fie mântuie, fie pierde, după cum este sau nu străbătut de credința creștină. Ortodoxia nu este un sector detașat de toate faptele și condițiile naturale ale omului. Ea nu este numai mers la biserică sau numai cărturărie universalistă sau sistem de sfere cristaline plutind pe deasupra valurilor vieții, neatins de ele și neintervenind în ele. Ea este forță amestecată în totalitatea faptelor și situațiilor omenești, mântuind pe om nu întrucât îl scoate din ele, ci întrucât acela lucrează în ele după duhul ei“. Dumitru Stăniloae, *Naționalismul sub aspectul moral*, în volumul *Ortodoxie și românism...*, pp. 143-144.